

Maruša Avguštin
Radovljica

JÓZEF WILKOŃ

Sedemdeset let poljskega ilustratorja, oblikovalca in slikarja

Ob obiskih sejma knjig v Bologni in posebej ob ogledu razstav ilustracij, ki spremljajo sejem in na katerem so predstavljena po mnenju vsako leto nove strokovne žirije najbolj kvalitetna dela iz vsega sveta, se obiskovalec srečuje z vrsto vprašanj, na katera ne najde vedno zadovoljivih odgovorov. Eno od njih je npr., zakaj je na najbolj reprezentativni razstavi vse manj najbolj elitnih avtorjev, ki pa jih po drugi strani srečamo na sejmu med ilustratorji otroških knjig najmenitnejših svetovnih založb. Na to in druga vprašanja naj bi odgovoril poseben zapis, naš tokratni namen pa je predstaviti slovenski javnosti, ki ji je otroška, še posebej ilustrirana knjiga blizu, znamenitega poljskega umetnika Józefa Wilkoña.

Józef Wilkoń je bil rojen 12. februarja 1930 v Bogucicach v bližini Krakova. V Krakovu je študiral slikarstvo na Akademiji lepih umetnosti (diploma 1955) in umetnostno zgodovino na Jagiellonski univerzi v istem mestu. Od 1957 se ukvarja z ilustracijo in grafičnim oblikovanjem ter kot ilustrator sodeluje s številnimi domačimi knjižnimi založbami, od 1963 tudi s tujimi. Po podatkih v publikaciji iz l. 1994* je slikar do tega leta ilustriral in pogosto v celoti oblikoval za domače založbe preko 100 knjig in 55 knjig za tuje založbe. Redno sodeluje s poljskimi časopisi in revijami kot ilustrator in oblikovalec. Ukvarja se tudi s slikarstvom, z gledališko scenografijo, z načrtovanjem gobelinov in s kiparstvom. Za svoje umetniške dosežke je prejel številne najuglednejše poljske in mednarodne nagrade in priznanja. Od 1960 se predstavlja s samostojnimi razstavami na Poljskem, drugod po Evropi in po svetu, od 1959 sodeluje na skupinskih razstavah doma in po svetu. Imenovana publikacija o Wilkońu kot ilustratorju vsebuje poleg slikovnega gradiva, biografskih in bibliografskih podatkov, seznama nagrad in razstav tudi izbor avtorjevih ilustriranih knjig za otroke in odrasle, ki so izšle pri poljskih in pri tujih založbah do 1994. Iz bibliografije zvemo tudi, da je Józef Wilkoń uvrščen v najuglednejše svetovne preglede znamenitih osebnosti (npr. *Five Thousands Personalities of the World*, The American Biographical Institute, Inc. 1992; *International Who is who of Intellectualists*, International Biographic Centre, Cambridge, 1992; *Men of Achievement*, International Biographic Centre, Cam-

* Józef Wilkoń: *Ilustracja książkowa/Book Illustration/Buchillustration*, Biuro Wystaw Artystycznych w Zamosciu, 1994

bridge 1991 itd.). Iz povedanega sledi, da gre za najširše uveljavljenega poljskega ilustratorja v svetu. Revija *Otrok in knjiga* ga predstavlja zaradi njegovih posebnih ilustratorskih odlik in tudi zaradi povezav Oddelka za oblikovanje ljubljanske Akademije likovnih umetnosti z likovnima akademijama v Varšavi in Krakovu. Na Akademiji lepih umetnosti v Varšavi je namreč med leti 1968 in 1985 diplomiralo kar šest naših oblikovalcev in kar trije med njimi, Tomaž Kržišnik, Radovan Jenko in Zdravko Papič, delujejo danes tudi kot predavatelji za različna oblikovna področja na ljubljanski akademiji. Drugi trije, Ivan Marko, Libero Pertič in Fojž A. Zorman, so dejavni kot svobodni likovni ustvarjalci. Fojž, ki je tako kot Kržišnik študij na Poljskem sklenil z magisterijem iz knjižne ilustracije, se pretežno ukvarja z ilustracijo.

Józef Wilkoń sodi v skupino umetnikov, ki se v ilustraciji izražajo likovno suvereno in raznoliko, v najrazličnejših slogovnih prijemih in različnih slikarskih tehnikah. Glede na snov, ki jo ilustrira, se Wilkoń poslužuje elementov srednjeveškega slikarstva z zlatimi ozadji, perzijskega miniaturnega slikarstva, umetnosti Daljnega vzhoda, poljskega baroka, secesije in naivne umetnosti. Zdaj kot ilustrator realistično natančno sledi zgodbi, drugič jo interpretira zelo svobodno. Ob tem ostaja avtorsko vseskozi prepoznaven in slikarsko dognan. Ilustrira klasično in sodobno literaturo, literaturo, namenjeno otrokom, v slikanicah za otroke je neredko tudi avtor besedila sam. Kakor je Józef Wilkoń svoboden v načinu slikanja, tako svobodno uporablja tudi slikarske tehnike. Izjemen je v akvarelu in pastelu, vendar so mu prav tako blizu tudi gvaš, tempera, barvna in črnobela risba. Zelo pogosto se poslužuje mešane tehnike.

Wilkońovi značilnosti sta poetično doživljanje narave in bogata fantazija. Čeprav trdi, da pri delu misli na otroka, hkrati priznava, da je njegovo ustvarjanje vendarle predvsem likovna in fantazijska igra, v katero se spontano vživlja. O tem nas prepričujejo njegove številne, še posebej živalske slikanice. Brez ohranjanja otroškega čustvovanja kot neizčrpane zakladnice idej in brez velikega slikarskega znanja, poznavanja umetnosti preteklih dob ter domišljjskega bogastva, ki ga vnaša v svoje likovne pripovedi, bi njegova umetnost ne bila tako privlačna hkrati za otroke in odrasle.

Kot njen velik ljubitelj Wilkoń naravo idealizira. Njegove dvostranske pastelne ilustracije se nam kot krajinske predstavitve zdijo pravljичne in poetične, čeprav izbira motive zanje v svojem življenjskem okolju.

Posebno pozornost namenja slikar živalim, od domačih do najbolj eksotičnih. Kot odličen opazovalec pogosto vključuje v njihove upodobitve številne navedbe, ki mu jih literarna predloga ne nudi. Poljski umetnostni kritik Andrzej Matynia v omenjeni publikaciji piše, da Józef Wilkoń slika živali z enako naklonjenostjo, kot so Tizian, Rubens in Renoir slikali ženske. Krzno njegovih mačk, tigrov in medvedov tekmuje s svilo in brokatom njihovih imenitnih dam.

Józef Wilkoń pripada generaciji poljskih umetnikov, ki so nastopili svojo umetniško pot konec 50. in v začetku 60. let, v času izjemnega razcveta poljske umetnosti, še posebej plakata in ilustracije. Hkrati je bil to čas, ko sta vzhodni in zahodni umetnostni svetovi vstopila v novo fazo sodelovanja. Med študijem se je slikar seznanil z lirično smerjo abstraktnega ekspresionizma, ki jo poznamo pod imenom tašizem, in spoznal njegovega španskega predstavnika Michela Tapiéja, ki je takrat in še bolj nekoliko kasneje, vplival tudi na nekatere naše slikarje. Wilkoń je do določene mere ostal tašizmu zvest do danes.

Józef Wilkoń je sicer študiral slikarstvo, vendar se je pozneje predal širši likovni ustvarjalnosti, s posebnim poudarkom na ilustraciji. Njegovega likovnega izraza ni mogoče uvrstiti v nobeno »uradno« smer, kar še posebej osvetljuje njegovo umetniško suverenost. Kot ilustrator se zaveda svoje odvisnosti od literarne predloge, ki pogosto zahteva poznavanje širše kulturne zgodovine in tistega, ki mu je ilustrirana knjiga namenjena. Vse te različne sestavine zna umetnik na svojski, poetični način povezati v svoji likovni pripovedi.

Pionirska knjižnica v Ljubljani razpolaga s 13 slikanicami z ilustracijami Józefa Wilkoña. Vse so prevedene iz nemščine in zajemajo Wilkońovo ustvarjanje v 80. in 90. letih. Pri nas so izšle v obdobju med 1994 in 1998. Najštevilčnejše med njimi so živalske zgodbe. (Glej seznam knjig na koncu članka.)

Razmeroma ozek izbor snovi iz Wilkońove pestre ilustratorske ustvarjalnosti nam vendar predstavi bistvene razsežnosti njegove ilustratorske umetnosti. V tehniki teh slikanic prevladuje pastel v kombinaciji z najrazličnejšimi vrstami pogosto zelo minuciozne risbe, ki lahko kdaj spomnijo na jamsko slikarstvo. V široke barvne ploskve krajinskih ambientov vnaša spontane tašistične poteze, ki odkrivajo umetnikov posluš za barvno harmonijo, bodisi v zemeljskih tonih rjave, oker, rumene in sive barve, bodisi v živih, a nikoli kričečih barvnih kontrastih. Svoj likovni izraz gradi na najpomembnejših likovnih elementih: na barvi, svetlobi, črti, ploskvi, kompoziciji. Vsak od njih nosi umetnikovo močno osebno sporočilo. Estetska dopadljivost in čustvena razgibanost Wilkońovega slikarstva ne zmanjšuje njegove likovne dognanosti in vsebinskega bogastva.

V zgodbi *Miklavž prihaja* avtor npr. s prevladujočo rdečo barvo poudarja prazničnost dogodka, hkrati pa z vidno nostalgijo v zemeljskih barvah, z močno rabo črne in bele slika in riše kmečko domačijo z vsemi njenimi značilnostmi.

Slikanica *Levček Hugo* nas s širno, skoraj samotno krajino spomni na japonsko slikarstvo, je polna tašističnih potez, hkrati pa slikar v mehko barvno tkivo vrisuje bele ali črne miniaturne živali, medtem pa včasih oblike figur komaj opazno izstopajo iz barvno sorodnega ozadja.

V slikanici *Prijatelj* ima barva kljub izraziti risbi glavno vlogo, še posebej zlata, modra in rdeča. Raznovrstnost slogovnih prijemov od ploskovite in globinske kompozicije, stiliziranega in polnoplastičnega upodabljanja figur, realistične in simbolične rabe barve in rafinirane risbe, kot vpraskane v barvno podlago, vse služi umetniku za čustveno živ, nemalokrat simbolični, poetično obarvan izraz. Tako tudi prijateljstvo med protagonistoma zgodbe, ptico in ribo, lahko z Wilkońovo interpretacijo besedila doživljamo kot simbolično povezanost neba in zemlje.

Med novejše Wilkońove storitve sodijo barvani leseni objekti rib. V njih se umetnik ob vsem likovnem znanju in izkustvu poistoveti z neposredno otrokovo ustvarjalnostjo. Preproste »igračke« postanejo pod njegovo roko nosilke poetičnega naboja, ki odlikuje njegov celotni umetniški opus.

Slikanice z Wilkońovimi ilustracijami v Pionirski knjižnici v Ljubljani

NICKL, Peter: *Zgodba o dobrem volku*. Ljubljana: Založba Kres, 1995
Izvirnik: *Die Geschichte vom guten Wolf*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1982

RICHTER, Konrad: *Miklavž prihaja*. Ljubljana: Založba Kres, 1995
Izvirnik: *Sankt Nikolaus kommt*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1985

MOERS, Hermann: *Levček Hugo*. Ljubljana: Založba Kres, 1995
Izvirnik: *Hugo das BabyLöwe*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1986

SCHEIDL, Gerda Marie: *Sneženi mož*. Ljubljana: Založba Kres, 1998
Izvirnik: *Lieber Schneemann, wohin willst du?* Zürich: Nord-Süd Verlag, 1988

MOERS, Hermann: *Pogumni Hugo*. Ljubljana: Založba Kres, 1997
Izvirnik: *Der tollküne Hugo*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1989

DAMJAN, Mischa: *Če klovn reče ne*. Ljubljana: Založba Kres, 1997
Izvirnik: *Der Clown sagte nein*. Zürich: Nord-Süd Verlag 1986

SCHEIDL, Gerda Marie: *Lunček*. Ljubljana: Založba Kres, 1996
Izvirnik: *Das Mondgesicht*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1994

WAGENER, Gerda: *Volkec*. Ljubljana: EPTA, Založba najlepših slikanic, 1996
Izvirnik: *Wölfchen*. Zürich: Bohem Press, 1993

WILKOŃ, Piotr: *Mačji izlet*. Ljubljana: Založba Kres, 1994
Izvirnik: *Katzenausflug*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1991

MOERS, Hermann: *Prismoda Neroda*. Ljubljana: Založba Kres, 1995
Izvirnik: *Holpeltolpel starker Freund*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1995

DAMJAN, Mischa: *Deček s severa*. Ljubljana: Založba Kres, 1995
Izvirnik: *Atuk der Eskimojunge*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1990

MOERS, Hermann: *Hugo in njegov bratec*. Ljubljana: Založba Kres, 1995
Izvirnik: *Hugo und sein kleiner Bruder*. Zürich: Nord-Süd Verlag, 1991

RODERO, Paz: *Prijatelj*. Ljubljana: EPTA Založba najlepših slikanic, 1995
Izvirnik: *Zwei Freunde*. Zürich: Bohem Press, 1995

Literatura

Józef Wilkoń: *Ilustracja książkowa*
Book illustration
Buchillustration

Biuro Wystaw Artystycznych w Zamosciu, 1994

RAUTER, Rosmarie: *Wilkoń, Józef. V: Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur*. Dritter Band: P-Z. Basel: Beltz, 1979, str. 812–813

JÓZEF, Wilkoń. V: *Bookbird* 8 (1970) 2, str. 78–80

»HEUTE ist Katzentag«: Kerstin Scharpenak erlebt einen »offenen Nachmittag« mit Józef Wilkoń. V: *BULLETIN Jugend + Literatur* 27 (1996) 1, str. 10–11

POLJAKI: *komunikacje wizualne = vidna sporočila = visual communication*. Warszawa, Galeria Studio, 15. 6. – 5. 7. 1998

Summary

Celebrating 70th anniversary of Józef Wilkoń, a famous Polish illustrator, designer and painter, we have prepared a short presentation of his opus, particularly emphasising the books available to Slovene readers in original or translation.